

PRIKAZI SVETOG VLAHA NA KAMENOJ SKULPTURI U 15. I 16. STOLJEĆU

Franka Škoro
Filozofski fakultet u Splitu,
Odsjek za povijest / Odsjek za povijest umjetnosti
E-mail: frankaresic8@gmail.com

Ovaj se rad bavi poviješću štovanja svetog Vlaho kao zaštitnika grada Dubrovnika. Naglasak je stavljen na mnogobrojne skulpturalne prikaze sveca koji potječu iz 15. i 16. stoljeća, na dominantne obrasce po kojima su rađeni kipovi te na njihovu namjenu.

Ključne riječi: *Dubrovačka Republika, sveti Vlaho, gotičko-renesansni stil u kiparstvu, Juraj Dalmatinac, Pietro di Martino da Milano, Bernard Gallicus, Jacob de Spinis, Ivan Duknović*

Uvod

Razdoblje renesanse, tj. 15. i 16. stoljeće vrijeme je najvećeg uspona Dubrovačke Republike. Zahvaljujući razvijenoj trgovini i sposobnoj diplomaciji, uspijeva zadržati političku neutralnost u jeku protuturskih ratova. Zbog velike su ekonomske moći Dubrovčani u mogućnosti priuštiti svom gradu neke od najboljih ostvarenja renesansne arhitekture na istočnoj obali Jadrana i zapošljavati najbolje arhitektae, slikare i kipare tog doba. Velebne zidine, nove građevine koje niču u to doba te mnogobrojni skulpturalni prikazi sv. Vlaho, najveću su važnost imali u propagandi ekonomske moći grada.

Sveti Vlaho i početak njegova štovanja u Dubrovniku

Sveti Vlaho rođen je u 3. stoljeću u Sebastiji, gradu koji se nalazi u pokrajini Pontu u Maloj Aziji. Bio je liječnik, omiljen među pukom koji ga je poštivao zbog njegove mudrosti i dobrote. Protivno svojoj volji bio je izabran za biskupa Sebastije. Pretpostavlja se da je preobraćao pogane na kršćanstvo, zbog čega je umro mučeničkom smrću za vrijeme progona kršćana između 316. i 320. godine.³⁶²

Prije sv. Vlaho u Dubrovniku su se štovali sv. Srđ, po kojem je brdo iznad Dubrovnika dobilo ime, sv. Bakho te sv. Pankracije.³⁶³

³⁶² Nagy, „Sveti Vlaho“, 259.

³⁶³ Isto, 257.

Nikola Ranjina spominje legendu koja govori kako je sv. Vlaho jedne večeri došao u crkvu sv. Sebastijana, jednu od tadašnjih crkava u Dubrovniku, i upozorio tadašnjeg župnika Stojka kako se Mlečani spremaju napasti Grad te ga uputio da ode upozoriti Senat. Kad su Mlečani pokušali sprovesti svoj naum u djelo, bili su zaustavljeni. Povijesno nije dokazano da su Mlečani 971. godine pokušali napasti Dubrovnik, iako se zna za njihovo neprijateljstvo.³⁶⁴

Godine 1020. relikvije sv. Vlaha donesene su u Dubrovnik, a tad je on već oveći i utvrđeni grad uzdignut na rang biskupije. To je vrijeme kad Dubrovnik priznaje suverenitet Bizanta, s kratkim prekidima, kad dolazi pod kratkotrajnu vlast Mlečana i Normana.³⁶⁵

Odmah nakon što je postao njihov svetac zaštitnik, Veliko Vijeće jednoglasno je odlučilo da se svečev lik utisne u gradski grb, Veliki i Mali pečat, zastavu, sve važne javne zgrade, fortifikacije i novac. Tako se na aversu dubrovačkog novca nalazi svečev lik s podignutom desnom rukom kojom blagoslivlja, a u lijevoj drži pastoralu i model grada, dok je na reversu prikazan lik Isusa Krista.³⁶⁶

Nedugo zatim započinje gradnja crkve sv. Vlaha, na čijem će mjestu 1020. godine biti izgrađena bazilika koja će služiti kao katedrala, tako da će se proširiti već zatečena crkva sv. Vlaha. To je bila trobrodna bazilika, bizantskog tipa, uz koju se nalazila četverolisna građevina, za koju se smatra da je služila kao memorija za čuvanje relikvija sveca. No, smatra se kako to nije bila prva crkva koja je bila posvećena sv. Vlahu, već najvjerojatnije ona koja se nalazila blizu kasnijeg samostana sv. Klare na Placi, na lijevom uglu gradskih vrata Pile.³⁶⁷

Nekoliko je razloga potaknulo pregradnju crkve sv. Vlaha u katedralu koja je vjerojatno i dalje zadržala istog titulara, a to su uzdizanje Dubrovnika na rang biskupije te donošenje relikvija sv. Vlaha, i to glave i koljenice.³⁶⁸

Katedrala je 1060. godine doživjela svoju prvu pregradnju, još uvijek zadržavajući istog titulara. U 12. stoljeću na njezinu je mjestu izgrađena romanička katedrala posvećena Blaženoj Djevici Mariji. Postoje dvije teze o tome zašto odjednom katedrala mijenja svog titulara. Jedna od njih veže se uz legendu o Richardu Lavljeg Srca koji se

³⁶⁴ Nagy, „Sveti Vlaho“, 257.

³⁶⁵ Brigović, *Sveti Vlaho*, 43.

³⁶⁶ Nagy, „Sveti Vlaho“, 263.

³⁶⁷ Regan i Nadilo, „Crkveno graditeljstvo“, 239.

³⁶⁸ Peković, *Dubrovnik, nastanak i razvoj*, 132.

spasio na otoku Lokrumu i koji je htio na tom otoku izgraditi zavjetnu crkvu sv. Mariji. Dubrovčani su ga nagovorili da tu crkvu sagradi u Dubrovniku, na mjestu prijašnje katedrale.³⁶⁹ Drugi razlog zbog kojeg je katedrala promijenila svog titulara može se povezati i s padom Dubrovnika pod Veneciju 1204. godine, koja je zatrla ime sv. Vlaha.³⁷⁰

Istraživanjima dubrovačke katedrale rekonstruirana je geneza građevine, a u njezinu najranijem sloju pronađeni su neki od najboljih primjera romaničkog fresko slikarstva, za koje se smatra da im na našem prostoru nema premca.³⁷¹

Dubrovnik u 15. i 16. stoljeću

Razdoblje u kojem Dubrovnik doživljava svoj apsolutni vrhunac, kako u gospodarskom tako i umjetničkom polju, zasigurno je 15. i 16. stoljeće. Dubrovnik tad funkcionira kao organizirana trgovačka sila s jasnim državnopravnim ustrojem aristokratsko-republikanskog tipa.³⁷²

Više je razloga iz kojih je ova mala republika uspjela egzistirati u turbulentnim vremenima protuturskih ratova. Jedan od njih, a ujedno i najvažniji, jest neutralna vanjska politika koju je njegovala vješta dubrovačka diplomacija. Godine 1452. sklopili su tributni odnos s Osmanskim Carstvom i tako sebi priskrbili zaštitu od najvećeg europskog neprijatelja, protiv kojeg se stvarala tzv. Sveta liga zapadnih zemalja, koja se bojala sve većeg jačanja i prodora Osmanlija na europski kontinent. Usprkos tome, Dubrovačka je Republika uživala i potporu zapadnih zemalja, poglavito Španjolske i Svete Stolice, jer se Dubrovnik nalazio na razmeđu tih dvaju svjetova te je ujedno bio njihova razdjelnica, ali i mjesto kroz koje su kolale špijunske informacije, kako za jednu, tako i za drugu zaraćenu stranu.³⁷³

Osim toga, Dubrovačka je Republika bila jaka trgovačka sila tog doba, s flotom koja je po jačini bila treća na Sredozemlju, iza đenovške i mletačke. Nije bilo luke na Sredozemlju u kojoj se nije vijorila zastava sv. Vlaha. Njihova je trgovina bila posrednička jer Dubrovčani nisu imali vlastitih proizvoda kojima bi trgovali. Ta posrednička trgovina,

³⁶⁹ Peković, *Dubrovnik, nastanak i razvoj*, 141.

³⁷⁰ Isto, 142.

³⁷¹ Regan i Nadilo, „Crkveno graditeljstvo“, 239.

³⁷² Ćosić i Vekarić, „Dubrovačka Republika“, 71.

³⁷³ Isto, 72.

između Istoka i Zapada, bila je spojnica tih dvaju kultura preko koje su kolale ne samo vrijedna roba, hrana i oružje, već i umjetnost.³⁷⁴

Veliki neprijatelj Dubrovačke Republike bila je Venecija koja ju je na sve načine nastojala razdvojiti. Naime, Dubrovnik je Mlečanima stvarao prepreku u posredničkoj trgovini, od koje su i sami prosperirali, jer je veliki dio nje držala Dubrovačka Republika. Ona je predstavljala trn u oku, bolje rečeno, Jadranskom moru, kojim su gospodarili Mlečani, a koje su nazivali imenom *Golfo di Venezia*. Dubrovnik, kao jedina slobodna točka na Jadranu, a ujedno i njihov veliki konkurent, uvelike je smetao Veneciji koja nije birala sredstva kako bi ga se riješila.³⁷⁵

Važnost te male Republike za obje je strane bila ključ zbog kojeg je ona preživjela ta vremena i uspjela doživjeti gospodarski i kulturni vrhunac. Materijalno jačanje odrazilo se i na izgled Grada pa tako Dubrovnik zapošljava najistaknutije arhitekta i umjetnike tog doba koji grade velebne zgrade i utvrđuju Grad novim redom zidina te brojnim kulama i tvrđavama. Tad se grade objekti poput glavne carinarnice, Sponze, višenamjenske tvrđave Revelin te žitnica Rupe koje su imale važnu ulogu u preživljavanju Grada ukoliko bi došlo do opsade.³⁷⁶

Skulpture svetog Vlaha u Dubrovniku

Na svim važnim upravnim zgradama, na kulama, bastionima, tvrđavama, crkvama, pa čak i nekim privatnim kućama, nalazi se kip bradatog starca koji podignutom desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj drži biskupski štap i model Grada. To je sv. Vlaho, svetac koji je ujedinio Dubrovčane, aristokraciju, trgovce, obrtnike i kmetove, koji su zajedničkim snagama uspjeli očuvati svoj Grad tijekom tolikih stoljeća. Nikad se ništa u Gradu nije započinjalo, a da se nije zazivalo sv. Vlaho. Bio je inspiracija za brojne umjetnike i pjesnike, te je tako postao njegovim zaštitnim znakom.³⁷⁷

Važno je istaknuti mjesta na kojima su se skulpture sveca nalazile i razlog zašto su na jednoj strani grada bili koncentrirani u većoj mjeri, negoli na drugoj. Na većinu svečevih likova naići ćemo na bastionima i kulama okrenutima prema moru te na zapadnim ulaznim vratima u Grad jer je Dubrovčanima sa zapada dolazio njihov najveći

³⁷⁴ Čosić i Vekarić, „Dubrovačka Republika“, 73.

³⁷⁵ Isto, 74.

³⁷⁶ Isto, 76.

³⁷⁷ Brigović, *Sveti Vlaho*, 43.

neprijatelj, Venecija. Istočna strana Grada ne obiluje toliko svečevim prikazima, iako je na nekim važnim mjestima bila neizbježna. Na taj se način Dubrovčani nisu htjeli zamjeriti Osmanlijama, od kojih su uživali zaštitu. Tako, kad se u Grad ulazi sa zapadne strane, svečev će lik biti naznačen i na vanjskim i na unutarnjim vratima, dok će na istočnim vratima biti postavljen samo s unutarnje strane.³⁷⁸

Renesansno kiparstvo u Dubrovniku

Renesansni stil u skulpturi javlja se u Dubrovniku ranije nego u drugim središtima na obali. Oklopi neprobojnih zidina odišu samopouzdanjem renesansno osviještene dubrovačke sredine koja je u službu primala značajne umjetnike zapadnjačkih škola, uglavnom iz Toskane.³⁷⁹

Gradska uprava kontrolirala je svaki aspekt života u gradu, pa tako i onaj umjetnički, kočeci umjetničke slobode. „Ona je u održavanju formalne demokracije republikanskog okvira uvažavala svaku djelatnost pod svojom kontrolom, promičući opći napredak, nastojeći ih uskladiti s ideološkim ciljevima. Posredstvom umjetničkog izražavanja komuniciralo se s vremenom i prostorom ističući vrsnoće svoje društvene identifikacije s naglašenom kozmopolitskom crtom.“³⁸⁰ Umjetnici koji su radili u Gradu bili su na plaći, odnosno, stavljeni su u materijalnu ovisnost spram upravljačima koji su nadzirali njihov rad, te su im bili podložni čak i preko mjerila ukusa.³⁸¹

Kiparstvo je bilo organski povezano s arhitekturom koje odražava suvremeno umjetničko stremljenje, uspješnije od same arhitekture u koju je bilo uklopljeno. Skulptura koja je uklopljena u javni prostor, svojom trodimenzionalnom nazočnošću, isticala je humanističko uvjerenje građana prema kojem je svetac zaštitnik združen s gradskom sredinom preko mnogobrojnih njegovih prikaza.³⁸²

Skulpture sv. Vlaha izrađivali su najbolji umjetnici koji su boravili u gradu: Pietro di Martino iz Milana 1441., Juraj Dalmatinac oko 1464., a oko 1520., Francuzi Beltrand Gallicus i Jacob de Spinis iz Orleansa oko 1552. godine. Većina je tih skulptura izrađena

³⁷⁸ Fisković, *Reljef renesansnog Dubrovnika*, 100.

³⁷⁹ Isto, 60.

³⁸⁰ Isto, 56.

³⁸¹ Isto, 62.

³⁸² Isto, 68.

bez posebnih narudžbi, stoga se ne mogu povezati s pisanim podacima, što nam onemogućava njihovo temeljitije proučavanje.³⁸³

U većini je prikaza svetac smješten u arhitektonsku nišu, jednom rukom blagoslivlja, a u drugoj nosi model Grada i pastoralu. Ima više varijanti kako je on bio prikazivan, u sjedećem ili uspravnom položaju, s modelom Grada ili bez njega, u profilu ili gledajući ravno prema promatraču. Oni stariji kipovi prikazani su s pastoralom u jednoj ruci, a modelom Dubrovnika u drugoj ruci, dok na mlađim prikazima svetac desnom rukom blagoslivlja, a u lijevoj ruci drži model Grada. Smatra se kako su se ovi mlađi prikazi ugledali na tip koji je stvorio Juraj Dalmatinac, što odražava težnju sredine u odabiru vrsnih uzora u umjetničkom stvaralaštvu.³⁸⁴

Likovi sveca uokvireni arhitektonskom nišom odišu gotičko-renesansnim stilom. Rijetki su njegovi prikazi koji nisu povezani s arhitekturom. Odnos skulpture i renesansne arhitektonske niše izveden je ujednačeno i harmonično, a arhaičke crte gotičkog stila vidljive su u stilizaciji pokreta tijela i nabora tkanina.³⁸⁵

Skulpture svetog Vlaha na gradskim vratima

Na zapadnom ulazu u grad, vratima od Pila, nalazi se prikaz sv. Vlaha koji je datiran u prvu polovinu 16. stoljeća. Lik je, kao i većina njih, smješten u renesansnu arhitektonsku nišu koja je služila kao plastični okvir, te je bila različitih nacрта, ali istovjetnog stila. Istaknuta je arhitektonskim dekorativnim motivima antičkog porijekla, kao što su u ovom slučaju polupilastri, s korintskim kapitelima, koji nose friz na kojem su prikazana dva anđela, koja pridržavaju krunu. Razlog zbog kojeg je ovaj lik datiran u 16. stoljeće jest način na koji je prikazan, s modelom Grada i pastoralom u lijevoj ruci i podignutom desnom rukom kojom blagoslivlja.³⁸⁶

Na Donjim vratima od Pila nalazi se još jedan kip svetog Vlaha, ali iz 20. stoljeća, djelo velikog Ivana Meštrovića iz 1924. godine. Iako nije nastao u istom vremenu, umjetnik je slijedio sličan model po kojima su izrađeni svi ostali svečevi prikazi.³⁸⁷

³⁸³ Fisković, *Reljef renesansnog Dubrovnika*, 98.

³⁸⁴ Isto, 99.

³⁸⁵ Isto, 96.

³⁸⁶ Isto, 99.

³⁸⁷ Brigović, *Sveti Vlaho*, 129.

Na istočnim, unutarnjim vratima od Ploča, svečev je lik također smješten u arhitektonsku nišu, poput antičko-rimskih edikula, s modelom Grada u lijevoj ruci i desnom rukom kojom blagoslivlja. Datiran je u 15. stoljeće, a napravio ga je Simeon della Cava, tad vrlo aktivan u izgradnji Grada. Na vanjskim je istočnim vratima svečev lik izbjegnuto.³⁸⁸ Od ostalih likova na gradskim se vratima ističe lik sveca na Vratima od Luke (*Porta Magna*), jedan od najranijih, datiran u 14. stoljeće, s izrazitijom gotičkom stilizacijom arhitektonske niše, ujedno i ranijeg tipa prikaza sveca s pastoralom u desnoj ruci i modelom Grada u lijevoj.³⁸⁹

Slika 1. Sveti Vlaho na Vratima od Pila

Skulpture svetog Vlaho na javnim zgradama, kućama i kulama

Najbrojniji se prikazi svetaca nalaze na javnim zgradama i kulama, kao ključnim obrambenim točkama, a rijetki su oni na privatnim kućama.

Najveći prikaz sv. Vlaho nalazi se na tvrđavi Lovrijenac, djelo Jacopa de Spinisa i Vicka Lujeva, datiran u 16. stoljeće. U prikazu ne odudara od glavnog modela koji lik smješta u arhitektonsku nišu. Drugi sličan prikaz koji su izradili isti umjetnici, nalazi se na utvrđi sv. Nikole.³⁹⁰

Zanimljiv je prikaz sv. Vlaho na utvrđi Puncijela kraj zapadnih gradskih vrata, datiran u 15. stoljeće, koji prikazuje sveca u sjedećem položaju, s desnom rukom kojom blagoslivlja i modelom Grada u lijevoj ruci. Takav tip prikaza sveca, u sjedećem položaju,

³⁸⁸ Fisković, *Reljef renesansnog Dubrovnika*, 100.

³⁸⁹ Brigović, *Sveti Vlaho*, 87.

³⁹⁰ Isto, 192.

susrećemo još samo na dva mjesta i to iznad ulaza u Knežev dvor te najmanji lik sv. Vlaha u gradskoj luci.³⁹¹

Od ostalih je prikaza sv. Vlaha vrijedno spomenuti onog na fasadi Sponze, djelo Bernarda Gallicusa, datiran oko 1520. godine, reljef na utvrdi Revelin koji se pripisuje radionici Paska Miličevića, jedini primjer sveca prikazanog u profilu, te reljef s prikazom sveca na svodu klaustura dominikanskog samostana.³⁹²

Rijetki su primjeri prikaza sveca na privatnim kućama – takav jedan prikaz, u reljefu, nalazi se iznad ulaza u privatnu kuću u Ulici braće Andrića. Reljef je smješten u luneti portala, a prikazuje lik sveca, uokviren mandorlom, s modelom Grada i podignutom desnom rukom kojom blagoslivlja.³⁹³

Slika 2. Sveti Vlaho na utvrdi Lovrijenac

Slika 3. Sveti Vlaho na utvrdi Puncijela

Slika 4. Sveti Vlaho na portalu kuće u Ulici braće Andrić

Kamene skulpture svetog Vlaha izdvojene iz arhitekture

Ovakvi su prikazi rijetki, ali ih je vrijedno istaknuti jer slijede isti model kao i oni sjedinjeni s arhitekturom. Jedan od takvih djelo je Ivana Duknovića iz 1503. godine, a prikazuje sveca posjednutog na prijestolje kako drži model Grada i blagoslivlja

³⁹¹ Brigović, *Sveti Vlaho*, 69.

³⁹² Isto, 60, 91, 162.

³⁹³ Isto, 126.

promatrače. Ova skulptura ističe se od ostalih po vrsnoći prikaza plasticiteta, kako fizionomije lica, tako i nabora haljine. Danas se ovaj lik čuva u Dubrovačkim muzejima.³⁹⁴

Slika 5. Sveti Vlaho na prijestolju, Ivan Duknović, Dubrovački muzeji

Zaključak

Prosperitet Dubrovačke Republike u 15. i 16. stoljeću uvelike se odrazio i na umjetnički ures Dubrovnik koji je ukazivao kako na bogatstvo Republike, tako i na brigu Dubrovčana o izgledu i urbanizmu svog Grada, njihovu kulturnu afirmaciju i komunikaciju s kulturnim mijenama u drugim kozmopolitskim središtima.

Dubrovnik se hvalio svojim bogatstvom, a brojnim je skulpturama svog sveca zaštitnika upozoravao neprijatelja da ne narušava mirni život koji su toliko čuvali i njegovali stoljećima.

Zahvaljujući jedinstvu građana i sposobnosti odgonetanja političke zagonetke tog doba, ovaj je grad preživio brojne nedaće koje su mu prijetile i u nadolazećim stoljećima. Jedna od njih razoran je potres iz 1667. godine, odgovoran za postupno opadanje snage Republike, koji su Dubrovčani zajedništvom uspjeli prebroditi, kao i nadživjeti svog najvećeg neprijatelja, Mletačku Republiku. Naravno, nisu zaboravili svog zaštitnika, kojeg na velikoj proslavi 3. veljače slave i danas.

³⁹⁴ Brigović, *Sveti Vlaho*, 24.

Bibliografija

Brigović, Dominik. *Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika*. Zagreb: Printera grupa, 2012.

Ćosić, Stjepan, Nenad Vekarić. „Dubrovačka Republika u 16. stoljeću“. U: *Povijest Hrvata, Druga knjiga*. Mirko Valentić, Lovorka Čoralić, ur. Zagreb: Školska knjiga, 2005. 71-76.

Fisković, Igor. *Reljef renesansnog Dubrovnika*. Dubrovnik: Matica Hrvatska, 1993.

Nagy, Josip. „Sveti Vlaho zaštitnik Dubrovnika“, *Crkva u svijetu*. Split, br. 3/1972., 256-270.

Peković, Željko. *Dubrovnik, nastanak i razvoj srednjovjekovnog grada*. Split, 1998.

Regan, Krešimir, Branko Nadilo. „Crkveno graditeljstvo. Romaničke sakralne građevine dubrovačkog područja“, *Građevinar*, 58 (2006.), 231-242.

SCULPTURAL DEPICTIONS OF THE SAINT BLAISE IN DUBROVNIK IN THE 15TH AND 16TH CENTURY

This paper deals with the history of worshiping of St. Blaise as the patron of Dubrovnik. Emphasis is placed on numerous sculptural depictions of the saint that originate from the 15th and 16th centuries, on dominant patterns of the statues were made, and at its very purpose.

Keywords: *Republic of Ragusa, Saint Blaise, Gothic-Renaissance art style, Giorgio da Sebenico, Pietro di Martino da Milano, Bernard Gallicus, Jacob de Spinis, Giovanni Dalmata*